

Результати дослідження досліджень О. В. Камінської свідчать про те, що у підлітків в ХХ ст. високий рівень самооцінки спостерігався у 25 % досліджуваних, середній – 40 %, низький – 35 %; високий рівень домагань був характерний для 50 % підлітків, середній – 40 %, низький – 10 %.

Проаналізувавши результати емпіричного дослідження дійшли висновку про те, що в порівнянні підлітками ХХ століття, сучасні підлітки мають вищий рівень розвитку самоповаги, аутосимпатії та самооцінки, водночас, нижчі результати за рівнем розвитку внутрішньої невлаштованості та рівня домагань. На наш погляд, такому положенню може сприяти активна реалізація в шкільній практиці принципів гуманістичного, розвиваючого навчання, впровадження в учбовий процес ефективних шляхів формування адекватної самооцінки та системи корекційно-розвивальних впливів, спрямованих на підвищення адекватності самоставлення в підлітковому віці підвищують рівень розвитку самосвідомості підлітків.

Список використаних джерел

1. Адлер А.Р. Практика и теория индивидуальной психологии/ А. Р. Адлер // Москва: Изд-во Института Психотерапии, 2007. – 214 с.
2. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи/ Э. Г. Эйдемиллер, В.Юстицкис.– 4-е изд., перераб. и доп. – СПб. ; Москва: Питер, 2008. – 668 с.
3. Камінська О. В. Взаємозв'язок оцінних компонентів самосвідомості та емоційно-ціннісного самоставлення / О. В. Камінська // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – 2005. - Т. 7, вип. 6. – С. 144-155.

УДК 159.9

Гомон Є. О.

Особливості розвитку уваги молодшого школяра в процесі навчальної діяльності

Анотація. В статті проаналізовано підходи до вивчення уваги в психології. Показано психологічні особливості розвитку уваги молодших школярів. Розкрито взаємозалежність між рівнем навчальних досягнень учнів та рівнем продуктивності, стійкості і розподілу уваги.

Ключові слова: увага, навчальна діяльність, продуктивність, стійкість, розподіл уваги.

Аннотация. В статье проанализированы подходы к изучению внимания в психологии. Показано психологические особенности развития внимания младших школьников. Раскрыто взаимозависимость между уровнем знаний учащихся и уровнем производительности, устойчивости и распределения внимания.

Ключевые слова: внимание, учебная деятельность, производительность, устойчивость, распределение внимания.

Summary. In article are analyzed the ways for research of attention in psychology. There are shown psychological features attention of younger pupils. Reveals the relationship between the level of student achievements and level of performance, stability and distribution attention.

Key words: attention, learning activities, performance, stability and distribution attention.

Найважливішою особливістю протікання усіх пізнавальних процесів є їх вибірковий і направлений характер. Тому у сучасній науці особливої **актуальності** набуває проблема розвитку довільної уваги, формування якої відбувається у молодшому шкільному віці, коли діти під впливом вимог педагога вчаться організовувати свою увагу.

Розвиток уваги молодшого школяра є одним з найважливіших завдань на даному етапі онтогенезу і сприяє формуванню у дитини вольових якостей та знаходиться у найтіснішому зв'язку з її загальним розумовим розвитком. Успішне оволодіння тією чи іншою діяльністю прямо залежить від уваги дитини. Таким чином увага завжди включена у будь-яку діяльність, є головною умовою її продуктивності і виступає у єдності з іншими пізнавальними психічними процесами та емоційно-вольовою сферою. Саме у зв'язку з цим питання про дослідження і розвиток уваги молодших школярів є актуальним та потребує подальшого вивчення.

Мета дослідження – теоретичне та емпіричне вивчення особливостей розвитку уваги молодших школярів у процесі навчальної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Проблема уваги як психологічного феномену є предметом теоретичних і практичних досліджень багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних психологів. Але серед дослідників не існує єдиного погляду на це психологічне явище. Так, деякі автори стверджують, що увага не може розглядатися як самостійне явище, оскільки вона в тій чи іншій мірі присутня у будь-якому іншому психічному процесі. Інші, навпаки, відстоюють самостійність уваги як психічного процесу. Існують суперечності і в тому, до якого класу психічних явищ слід відносити увагу. Одні вважають, що увага – це пізнавальний психічний процес. Інші пов'язують увагу з волею і діяльністю людини, посилаючись на те, що будь-яка діяльність, в тому числі і пізнавальна, неможлива без уваги, а сама увага вимагає прояву певних вольових зусиль[3, с. 354].

Природа уваги у психології розглядалася представниками різних психологічних напрямів і шкіл залежно від їхніх поглядів на психіку взагалі. Представники інтроспективної психології (Д. Герbart, В. Вундт, Е. Тітченер) в увазі вбачали лише внутрішній суб'єктивний бік, розглядали її як поле інтенсивної свідомості, наголошуючи цим незаперечний факт часткового збігу об'єкта уваги і свідомості. На їхній погляд, увага – це стан свідомості, що характеризується ясністю, чіткістю, інтенсивністю наявного в ній змісту чи

процесів. В. Вундт, виходячи з такого розуміння, обстоював апперцептивно-вольонтаристську теорію уваги. Увага – це фіксаційна точка свідомості, найясніше її поле, зумовлене переходом змісту свідомості із зони перцепції до зони апперцепції, яка, на думку В. Вундта, являє собою особливу психологічну активність, що є проявом невідомої нам внутрішньої сили. Американський психолог А. Тітченер розумів увагу як сенсорну якість, яка визначає особливий стан відчуття у свідомості [2, с. 33-37].

Представники фізіологічного напрямку у психології вважали увагу результатом пристосування організму до об'єкта за рахунок рухів (Ланге, Т. Рібо, Т. Ціген, І. Сеченов). Т. Ціген пояснював увагу не суб'єктивними станами, а боротьбою відчуттів і неусвідомлюваних уявлень за фіксаційну точку свідомості, а увага – це стан усвідомлення уявлення. Французький психолог Т. Рібо, як і І. Сеченов, вважав, що уваги без її фізичного вираження не буває. У цьому зв'язку він висунув теорію рухової уваги. Увага, стверджував він, це не духовний акт, що діє приховано. Її механізм руховий і діє на м'язи у формі затримки. На думку Т. Рібо, людина, яка не вміє керувати м'язами, нездатна до уваги [4, с. 86-87].

З позицій асоціативної психології увага є наслідком дії емоцій. Поняття «увага» вони не включали до системи психології як науки. А зосередженість тлумачили як асоціацію уявлень. Представники гештальтпсихології пов'язували увагу зі сприйманням, пояснюючи її особливостями організації об'єкта, що начебто приковують увагу до себе (К. Коффка, В. Келер, С. Адамс). Когнітивна психологія порівнює увагу з фільтром, що здійснює відбір інформації і оберігає шляхи її передачі від перенавантаження (Д. Бродбент, У. Найссер, Р. Солсо). Деякі психологи взагалі були проти того, щоб характеризувати увагу як психологічне явище (Е. Рубін, Дж. Уотсон) [5, с. 347].

Складності в характеристиці уваги можна пояснити такою особливістю цього психічного явища як відсутність його власного продукту. Саме ця обставина стала предметом гіпотези, висунутої в межах теорії планомірного формування розумових дій і понять (П.Я. Гальперін), за якою увага формується шляхом поетапної інтеріоризації дії контролю за виконанням якоїсь іншої дії. При цьому контролююча дія освоюється дитиною спочатку в зовнішній, потім у мовній, а далі – в розумовій формі. В такий спосіб увага стає автоматизованою внутрішньою дією контролю [1, с. 169].

У молодшому шкільному віці, особливо у 1-2 класах, провідною залишається мимовільна увага, але саме в цей період у молодших школярів починає формуватися і довільна увага. Цьому сприяє чітка організація їх дій за зразком, а також дій, якими вони можуть керувати і які можуть контролювати [6, с.121]. Розвиток довільної уваги молодших школярів здійснюється успішно, якщо створюються умови для їх цілеспрямованої роботи, за яких вони привчаються керуватись самостійно поставленою метою. Розвиток довільної уваги в дітей іде від керування цілями, які ставлять дорослі, до реалізації цілей, які ставлять учні, від постійного контролю дій учня вчителем до контролю дитиною своїх однокласників, а потім і до самоконтролю (М.Ф. Добринін, М.С. Горбач, М.М. Лиля, І.В. Страхов та ін.) [7, с.158].

Протягом перших років навчання у школі увага дітей ще не стійка. В 1-2 класах її стійкість вища при виконанні зовнішній дій і нижча при виконанні розумових. Тому в їх навчальній діяльності мають чергуватися розумові заняття із заняттями зі складання схем, малювання, креслення тощо [6, с.122]. З віком в учнів початкових класів зростає стійкість і обсяг їх уваги. Стійкість і продуктивність уваги в учнів третіх класів зростає у порівнянні з першокласниками на 33%, а обсяг уваги зростає на 45%, при цьому має місце тенденція до звуження діапазону індивідуальних відмінностей (В.В. Волошина).

Увага молодших школярів тісно пов'язана із значущістю для них навчального матеріалу (М.Ф. Добринін). Усвідомлення учнями необхідності, важливості його засвоєння, інтерес до його змісту є умовою стійкості їх уваги. Увага залежить від доступності навчальних завдань. Діти із захоплення працюють над тим, що є нелегким, але доступним для них [7, с. 158].

Експериментальне дослідження проводилося на базі Криворізької загальноосвітньої середньої школи № 52 з учнями 2В класу (25 учнів). В якості основного методичного, стимулюючого матеріалу для оцінки продуктивності, стійкості та розподілу уваги молодших школярів обрані кільця Ландольта, які є універсальним засобом, який можна застосовувати до вивчення показників уваги дітей різного віку (продуктивність, стійкість та розподіл уваги).

За результатами тесту, вважається, що у дітей 1-2 класу високому рівню уваги відповідають 8 – 9 балів; середньому рівню – 4 – 7 балів; низькому рівню – 0 – 3 бали.

Таблиця 1

Час (хв)	Продуктивність та стійкість			Розподіл		
	Високий	Середній	Низький	Високий	Середній	Низький
1	89%	8%	3%	43%	17%	40%
2	82%	12%	6%	24%	41%	35%
3	85%	9%	6%	28%	30%	42%
4	79%	11%	10%	24%	31%	45%
5	72%	14%	14%	17%	19%	64%

Рівень продуктивності, стійкості і розподілу уваги

Отримані результати (табл. 1) показують, що переважна кількість учнів мають високий рівень продуктивності та стійкості уваги (близько 80%), але поряд з цим ми можемо спостерігати, що майже половина учнів (близько 45%) мають низький показник розподілу уваги. Це пояснюється, перш за все тим, що учням 1-2 класів ще важко розподіляти увагу та концентруватися на декількох діях одночасно. Але якщо вчитель буде добирати навчальні завдання, які передбачають одночасне виконання дітьми кількох дій, уже наприкінці 2 класу можна буде спостерігати позитивні зрушення в розподілі уваги учнів. Крім того, ми можемо побачити, що вже після третьої хвилини експерименту показники

продуктивності, стійкості та розподілу уваги починають падати. Це ще раз підтверджує, що у дітей даного віку увага є нестійкою і їм важко протягом тривалого часу концентрувати свою увагу на одному й тому самому завданні.

Також у ході експерименту нам вдалося виявити взаємозалежність між рівнем навчальних досягнень учнів, рівнем продуктивності, стійкості та розподілу їх уваги. Результати дослідження показали, що учні з високим рівнем успішності, які навчаються на 10 – 12 балів (16%) мають достатні показники уваги (продуктивність, стійкість – 8 – 9 балів; розподіл – 6 – 8 балів) . Учні з середнім рівнем успішності, які навчаються на 7 – 9 балів (52%) мають більш низькі показники (продуктивність, стійкість – 7 – 8 балів; розподіл – 3 – 5 балів) . Учні з низьким рівнем успішності, які навчаються на 6 і нижче балів (32%) мають найнижчі показники уваги (продуктивність, стійкість - 5-7 балів; розподіл – 2-3 бали). Тобто, за результатами чітко видно, що стійкість та продуктивність уваги знаходяться на високому та середньому рівні, а розподіл уваги – на середньому та низькому рівнях.

Таким чином, ми можемо зробити **висновок**, що у дітей молодшого шкільного віку при достатньому рівні продуктивності та стійкості уваги, ще недостатній рівень розподілу уваги, що потребує постійного вдосконалення навчального процесу з метою підвищення цього рівня. На основі отриманих даних ми можемо стверджувати про залежність успішності в навчанні від розвитку уваги, що ще раз підтверджує необхідність подальшого поглибленого вивчення цього психічного процесу та розробки нових методик, спрямованих на підвищення рівня продуктивності, стійкості, розподілу та переключення уваги.

Список використаних джерел

1. Гальперин П.Я. К проблеме внимания // Хрестоматия по психологии: учеб. Пособие для студентов пед. ин-тов / сост. В.В. Мироненко; под. ред. А.В. Петровского. – Москва: Просвещение, 1987. – С. 169 – 174.
2. Дормашев Ю.Б. Психология внимания / Ю.Б. Дормашев, В.Я. Романов. – Москва: Тривола, 1995. – 352 с.
3. Маклаков А.Г. Общая психология: Учебник для вузов / А.Г. Маклаков. – Санкт-Петербург: Питер, 2003. – 592 с.
4. Максименко С.Д. Загальна психологія: Навч. посіб. / С.Д. Максименко, О.В. Соловієнко. – Київ: МАУП, 2000. – 256 с.
5. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посіб. / П.А. Мясоїд. – Київ: Вища школа, 2004. – 487 с.
6. Савчин М.В. Вікова психологія / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – Київ: Академвидав, 2011. – 368 с.
7. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – Київ: Просвіта, 2001. – 416 с.